Το «Φινλανδικό Μοντέλο» ως Μεταρρυθμιστική Πρόταση για την Ελληνική Εκπαίδευση- Μια Αιρετική Αφήγηση*

Ανδρέας Καζαμίας

Περιληψη

Στην απόπειρα ερμηνείας των υψηλών επιδόσεων των Φινλανδών μαθητών στο διαγωνισμό PISA το άρθρο στηρίζεται σε δύο βασικές παραδοχές: (α) ότι η εκπαίδευση αποτελεί «έναν ιδεολογικό μηχανισμό του κράτους» (Althusser) και (β) ότι «τα πράγματα που συμβαίνουν εκτός σχολείου διέπουν και εξηγούν όσα συμβαίνουν εντός σχολείου» (Sadler).

Διαπιστώνεται ότι οι μεταρρυθμίσεις με άξονες την αποκέντρωση, τη γονική επιλογή, τη λογοδοσία/αξιολόγηση με κριτήριο τα αποτελέσματα κ.ο.κ. στη φινλανδική εκπαίδευση ήταν επακόλουθο της πολιτικής αλλαγής που σημειώθηκε στη χώρα με την άνοδο στην εξουσία του νεοσυντηρητικού-νεοφιλελεύθερου Εθνικού Κόμματος Συνασπισμού, το 1987. Οι θιασώτες του «Φινλανδικού Μοντέλου» στην Ελλάδα θα πρέπει συνεπώς να λάβουν υπόψη τους ότι η όποια προσπάθεια να προσεγγίσουν οι Έλληνες μαθητές τις φινλανδικές επιδόσεις δε θα περιοριστεί στο χώρο της εκπαίδευσης, αλλά συνεπάγεται αναδιάρθρωση του ευρύτερου πολιτικού, οικονομικού και πολιτισμικού συγκειμένου.

---

* Το άρθρο βασίζεται σε εισήγηση με το ίδιο θέμα που έγινε στο πλαίσιο της ημερίδας «Το "Φινλανδικό Μοντέλο" ως μεταρρυθμιστική πρόταση για την Ελληνική Εκπαίδευση – Κριτική και Συγκριτική Αποτίμηση» που πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, στις 3 Νοεμβρίου 2005.

Οι δύο βασικές παραδοχές του άρθρου που ακολουθεί είναι οι εξής:

Πρώτη παραδοχή: Το σχολείο, η σχολική εκπαίδευση, είναι μηχανισμός διακυβέρνησης, ή, κατά τον Althusser, «ιδεολογικός μηχανισμός του κράτους».

Επομένως, ο λόγος και οι πολιτικές για την εκπαίδευση (policy talk και policy practice) είναι και **πολιτικός λόγος**.

Όπως είχε πει ο Αριστοτέλης στα *Πολιτικά*:

«Και ότι μεν ο νομοθέτης κατ' εξοχήν πρέπει να απασχοληθεί με την παιδείαν των νέων, κανείς δε θα μπορούσε να αμφισβητήσει. Διότι αν αυτό δε συμβαίνει στις πόλεις, φθείρει τα πολιτεύματα, καθ' όσον το οικείον σε κάθε πολίτευμα πνεύμα όχι μόνον διαφυλάττει συνήθως το πολίτευμα, αλλά και εξ αρχής εγκαθιστά τούτο, "οίον το μεν δημοκρατικό την δημοκρατίαν, το δ' ολιγαρχικόν ολιγαρχίαν"» (Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, VIII, 1337 α, 10-20).

Μπορούμε συνεπώς να ισχυριστούμε ότι η εκπαίδευση δεν μπορεί παρά να συμβαδίζει με το πολίτευμα μιας χώρας και τη δομή του κράτους.

Δεύτερη παραδοχή: Στην προκειμένη περίπτωση, για την κατανόηση του «Φινλανδικού Μοντέλου Εκπαίδευσης» με σκοπό την οποιαδήποτε κρίση ή αποτίμηση που θα κάνουμε, θα πρέπει να βγούμε «έξω από το σχολείο», όπως μας είχε προτρέψει ο Sir Michael Sadler πριν από ακριβώς 100 χρόνια. Κατά την παραίνεση του Sadler, «δε θα πρέπει να λησμονούμε ότι τα δεδομένα εκτός σχολείου έχουν μεγαλύτερη σημασία και από τα πράγματα μέσα στο ίδιο το σχολείο και ότι είναι αυτά που διέπουν και ερμηνεύουν/καθορίζουν τα πράγματα μέσα σ' αυτό».

Και στη συνέχεια:

«Δεν μπορούμε να περιπλανιόμαστε κατά το κέφι μας ανάμεσα στα εκπαιδευτικά συστήματα του κόσμου, σαν το παιδί που σουλατσάροντας σ' έναν κήπο συλλέγει ένα λουλούδι απ' αυτόν το θάμνο, μερικά φύλλα από κείνον και ύστερα προσδοκά, φυτεύοντας όσα συγκέντρωσε στο χώμα της αυλής του, να έχει ένα ζωντανό φυτό. Το εθνικό σύστημα εκπαίδευσης είναι ένα πράγμα ζωντανό· το αποτέλεσμα ξεχασμένων αγώνων και δυσκολιών και παρωχημένων αντιπαραθέσεων» (όπως παρατίθεται στον Ματθαίου, 2002: 65).

Έχοντας υπόψη τις παραπάνω παραδοχές, η κατανόηση του θεωρούμενου ως επιτυχημένου Φινλανδικού Μοντέλου Εκπαίδευσης, του επιτυχημένου με βάση τα αποτελέσματα που είχε η Φινλανδία στο

πρόγραμμα PISA, θα πρέπει να επιδιωχθεί όταν ο εκπαιδευτικός λόγος και οι εκπαιδευτικές πολιτικές εξεταστούν, μεταξύ των άλλων, στο πλαίσιο του φινλανδικού πολιτικο-ιδεολογικού και πολιτικο-οικονομικού μορφώματος, ή αλλιώς του είδους της φινλανδικής πολιτικής και του φινλανδικού κράτους.

Δεν έχω το χρόνο ούτε και την ειδικότητα να επιχειρήσω μια επιστημονική ανάλυση του φινλανδικού πολιτειακού μορφώματος που το θεωρώ ως σημαντική συνιστώσα του συγκείμενου του φινλανδικού εκπαιδευτικού συστήματος. Σ' αυτό εδώ το κείμενο θα περιοριστώ στη συνοπτική διατύπωση ορισμένων παραμέτρων του φινλανδικού πολιτειακού συστήματος, όπως αυτές έχουν διαπιστωθεί από Φινλανδούς επιστήμονες-ερευνητές, και συγκεκριμένα από τον καθηγητή Hannu Simola του Πανεπιστημίου του Helsinki και τους Risto Rinne, Joel Kivirauma και Piia Hirvenoja του Πανεπιστημίου Turku.

Σύμφωνα με τους παραπάνω επιστήμονες- ερευνητές, κατά το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1990 υπήρξε μια εντυπωσιακή οικονομική ανάπτυξη στη Φινλανδία: μια σημαντική αύξηση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος, της ετήσιας παραγωγικότητας και των εξαγωγών, κυρίως στο ζωτικό τομέα των Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας. Κατά τη γενική ομολογία των εμπειρογνώμων, η Φινλανδία φαίνεται να έχει επιτύχει ένα γοργό ρυθμό αλλαγής ως αναγκαία προϋπόθεση στη νέα παγκοσμιοποιημένη οικονομία (Simola, Rinne & Kivirauma, 2000: 52)

Σημειώνουμε σχετικά ότι αυτή η εντυπωσιακή οικονομική ανάπτυξη, ως «εξωσχολικό φαινόμενο», επέδρασε στη διαμόρφωση επιλογών στην εκπαίδευση.

Ένα άλλο «εξωσχολικό φαινόμενο», με επιπτώσεις στην εκπαίδευση, ήταν η άνοδος στην εξουσία το 1987 του Εθνικού Κόμματος Συνασπισμού (National Coalition Party), ενός νεοσυντηρητικού πολιτικού συνασπισμού. Με τη νέα νεοσυντηρητική κυβέρνηση παρατηρείται και μια «στροφή προς τα δεξιά» (political shift to the right), μια πολιτική που συνεχίζεται στα μετέπειτα χρόνια και ακολουθείται από όλα τα κόμματα, εκτός από το Κεντρώο Κόμμα (Centre Party).

«Αυτό που προσδίδει μια ιδιαιτερότητα στο φινλανδικό σύστημα», σημειώνουν οι Simola, Rinne και Kivirauma, είναι η ευρεία συναίνεση μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων σχετικά με τη «στροφή προς τα δεξιά» και με το συνεπαγόμενο πολιτικό λόγο και την πολιτική. Και στη συνέχεια:

«Στις τελευταίες δύο "Κυβερνήσεις Ποικίλων Χρωμάτων" (Rainbow

Governments - Lipponen I και Lipponen II), με σοσιαλδημοκράτη Πρόεδρο, συμμετέχουν όλα τα κύρια κόμματα –δεξιά και αριστερά– εκτός του αγροτικού Κεντρώου Κόμματος (Centre Party)» (Simola, Rinne & Kivirauma, 2000: 52).

Παράλληλα με τη στροφή της πολιτικής προς τα δεξιά, παρατηρείται και μια αναδόμηση του φινλανδικού κράτους πρόνοιας (Welfare State), που αναπόφευκτα επέφερε ουσιαστικές αλλαγές/μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση. Συμπερασματικά, η «εισβολή της Δεξιάς» ήταν ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες πίσω από τη νέα εκπαιδευτική πολιτική.

Μέσα σ' αυτό το ιδεολογικο-πολιτικό και πολιτικο-οικονομικό πλαίσιο –τη στροφή προς τα δεξιά και το νεοφιλελευθερισμό–, ποιες ήταν οι συγκεκριμένες αλλαγές στην εκπαίδευση; Ποιες οι μεταρρυθμίσεις;

«Μια καταγραφή των πιο ουσιαστικών αλλαγών στη φινλανδική εκπαιδευτική πολιτική», επισημαίνουν οι ειδικοί, «στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση τη δεκαετία του 1990, θα πρέπει να συμπεριλάβει τουλάχιστον τέσσερις αλλαγές: α) ελεύθερη σχολική επιλογή (free school choice), β) οικοδόμηση ενός εκτεταμένου συστήματος αξιολόγησης, γ) περικοπές στον προϋπολογισμό, στις δημόσιες δαπάνες και δ) μετατόπιση/μετάθεση εξουσίας/αρμοδιοτήτων στη λήψη αποφάσεων στις τοπικές κοινότητες (municipalities)».

Επεξηγηματικά:

- Στη νεοδεξιά εκπαιδευτική πολιτική δίνεται έμφαση στην ιδεολογία του «management by results», δηλαδή «διαχείριση με βάση τους δείκτες αποτελεσμάτων» που αφορούν τις επιδόσεις των μαθητών σε εθνικές εξετάσεις/διαγωνισμούς, σ' ένα ελεγκτικό σύστημα αξιολόγησης (αυτή η πολιτική αναφέρεται ως Central Steering by Results). Για το σκοπό αυτόν, έχει δημιουργηθεί Εθνική Τράπεζα Διαγωνισμών (National Test Bank) για την πιστοποίηση και τον έλεγχο του επιπέδου δεξιοτήτων και των γνώσεων στα εξεταζόμενα μαθήματα.
- Επίσης στη νέα εκπαιδευτική πολιτική αυξάνεται η εξουσία/αρμοδιότητα των τοπικών αρχών (municipalities) και των σχολικών μονάδων. Σ' αυτό το σχετικά «αποκεντρωτικό/αποσυγκεντρωτικό» πλαίσιο διακυβέρνησης, ο ρόλος του διευθυντή έχει αλλάξει «από σύμβουλο των δασκάλων/του διδακτικού προσωπικού σε διευθύνοντα/μάνατζερ, ο οποίος εκπροσωπεί τον εργοδότη» (Simola, Rinne & Kivirauma, 2000: 65).

Συγκεκριμένα: Οι έννοιες-κλειδιά που συνθέτουν το πλαίσιο της

«ρεφορμιστικής» φινλανδικής εκπαιδευτικής πολιτικής τη δεκαετία του 1990, εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο ενός διεθνούς/παγκόσμιου «τρίτου κύματος» εκπαιδευτικής πολιτικής/μεταρρύθμισης όπως αποκλήθηκε από διεθνείς εμπειρογνώμονες, όπως ο Άγγλος κοινωνιολόγος της εκπαίδευσης και διευθυντής του University of London Institute of Education, Geoff Whitty (Whitty et al., 1998), και επιγραμματικά συμπεριλαμβάνουν:

- γονική επιλογή – με την έννοια ότι οι γονείς θεωρούνται καταναλωτές σε μια οικονομία της αγοράς
- συρρίκνωση του δημόσιου χώρου, απορρύθμιση και ιδιωτικοποίηση
- ανταγωνιστικότητα
- εμπορευματοποίηση
- managerialism
- συνεχή αξιολόγηση των εκπαιδευτικών και του εκπαιδευτικού έργου
- λογοδότηση (accountability)
- καθοδήγηση με βάση αποτελέσματα (steering by results)/επιδόσεις σε διαγωνισμούς.

Σύμφωνα με Φινλανδούς συγκριτολόγους της εκπαίδευσης, αυτές οι έννοιες-κλειδιά έχουν ήδη εισαχθεί στη Φινλανδία. Αν αποδεχτούμε την παραπάνω ιστορικο-συγκριτική ανάλυση, ότι δηλαδή οι τελευταίες αλλαγές στο φινλανδικό εκπαιδευτικό σύστημα διαμορφώθηκαν σε συνάρτηση με νεοδεξιές και νεοφιλελεύθερες πολιτειακές ανακατατάξεις, τότε εύλογα θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι στους κύριους λόγους για τις επιτυχίες που είχε η Φινλανδία στο πρόγραμμα PISA θα πρέπει να συμπεριληφθούν και οι ανακατατάξεις/αλλαγές στη φύση και την έννοια του φινλανδικού πολιτειακού μορφώματος και του φινλανδικού «κράτους-πρόνοιας» ή «κράτους δικαίου».

Για να επανέλθουμε στις προοιμικές μας παραδοχές:

«Οίον το κράτος/το πολίτευμα/η πολιτεία, οία και η παιδεία/εκπαίδευση».

Και στην παραίνεση του Sadler: «Δε θα πρέπει να λησμονούμε ότι τα δεδομένα εκτός σχολείου έχουν μεγαλύτερη σημασία και από τα πράγματα μέσα στο ίδιο το σχολείο και ότι είναι αυτά που διέπουν και ερμηνεύουν/καθορίζουν τα πράγματα μέσα σ᾽ αυτό».

Θεωρούμε σκόπιμο εδώ να προσθέσουμε ότι, παραδόξως, κανένας από τους υμνητές του φινλανδικού μοντέλου δε δίνει τη δέουσα προσοχή στο εξωσχολικό πολιτειακό συγκείμενο της Φινλανδίας (τους

θεσμούς και την κουλτούρα) ως συντρέχοντα παράγοντα για την επιτυχία της Φινλανδίας στο πρόγραμμα PISA. Περιορίζονται κυρίως σε ενδοσυστημικούς σχολικούς παράγοντες, π.χ. στο σύστημα αξιολόγησης, στην εκπαίδευση και ποιότητα του διδακτικού προσωπικού, στον πυρήνα μαθημάτων, στον ενιαίο τύπο σχολείου (comprehensive school), με ορισμένες εμβαλλωματικές αναφορές στις σχέσεις των γονιών με το σχολείο, στην πολιτική συναίνεση των κομμάτων και στον τοπικό παράγοντα.

Από τη σκοπιά της παραπάνω προσέγγισης για το Φινλανδικό Μοντέλο Εκπαίδευσης ως επιτυχημένου «παραδείγματος» παιδείας, η οποία εστιάστηκε σε πρόσφατες εκπαιδευτικές/παιδαγωγικές αλλαγές ως συναρτήσεις νεοδεξιών και νεοφιλελεύθερων πολιτειακών ανακατατάξεων, και ως γνώστες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, τι θα μπορούσαμε να εισηγηθούμε στον Έλληνα νομοθέτη που έδειξε ζωηρό ενδιαφέρον για το Φινλανδικό Μοντέλο ως «μεταρρυθμιστική πρόταση» για την ελληνική εκπαίδευση;

Κύριε Έλληνα νομοθέτα,

Όπως θα γνωρίζετε, το Φινλανδικό Μοντέλο/Παράδειγμα Εκπαίδευσης θεωρείται ως επιτυχημένο λόγω κυρίως των αποτελεσμάτων που η Φινλανδία είχε στο πρόγραμμα PISA. Λάβετε υπόψη ότι το πρόγραμμα PISA αξιολόγησε την ποιότητα/αποτελεσματικότητα εκπαιδευτικών συστημάτων με βάση τις μετρήσιμες επιδόσεις των μαθητών σε διαγωνισμούς (τεστ) που έγιναν σε τακτά χρονικά διαστήματα στις γνωστικές περιοχές **γλώσσα** (literacy), **μαθηματικά** και **φυσικές επιστήμες**, και όχι στις επιδόσεις στο ευρύτερο φάσμα μαθημάτων και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων του σχολικού προγράμματος (curriculum). Αυτός ο τρόπος πιστοποίησης της ποιότητας ενός εκπαιδευτικού συστήματος έχει επιστημονικά επικριθεί. Μεταξύ των άλλων, έχει επικριτικά ειπωθεί ότι μετρήσιμες επιδόσεις των μαθητών στη **γλώσσα**, στα **μαθηματικά** και στις **φυσικές επιστήμες** που δίνονται σε τακτά χρονικά διαστήματα δεν μπορούν να κριθούν/θεωρηθούν ως επαρκείς καθοριστικοί δείκτες ποιότητας ενός εκπαιδευτικού συστήματος. Οπωσδήποτε, όμως, αν εσείς αποδέχεστε τα κριτήρια επιτυχίας ενός συστήματος του προγράμματος PISA, και επιθυμείτε να αυξηθούν οι μετρήσιμες επιδόσεις των Ελληνοπαίδων στις προαναφερθείσες τρεις περιοχές του ελληνικού σχολικού προγράμματος, τότε εισηγούμεθα να λάβετε υπόψη τα εξής:

Σύμφωνα με Φινλανδούς συγκριτολόγους επιστήμονες-ερευνητές του

εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας τους, υπάρχουν αρκετές ενδείξεις ότι ένας από τους κυριότερους λόγους για τις υψηλές επιδόσεις των Φινλανδών μαθητών σε διεθνείς διαγωνισμούς τύπου PISA, θα πρέπει να αναζητηθεί στο εξωσχολικό πολιτειακό πλαίσιο/συγκείμενο του φινλανδικού κράτους/της φινλανδικής πολιτείας, στους πολιτικούς θεσμούς και στην πολιτική κουλτούρα του φινλανδικού πολιτειακού μορφώματος, στον τρόπο διακυβέρνησης της εκπαίδευσης και στην εκπαιδευτική μεταρρυθμιστική πολιτική που ακολουθήθηκε στο πλαίσιο της «δεξιάς» και της νεοφιλελεύθερης πολιτικο-ιδεολογικής και οικονομικής στροφής που έχει διαπιστωθεί ότι χαρακτηρίζει τις φινλανδικές κυβερνήσεις μετά το 1987.

Έχοντας, λοιπόν, υπόψη αυτή τη διάσταση για την κατανόηση του «Φινλανδικού Μοντέλου/Παραδείγματος Εκπαίδευσης», η οποιαδήποτε ενέργεια/προσπάθεια δανεισμού ή υιοθέτησης στοιχείων για τη μεταρρύθμιση της ελληνικής εκπαίδευσης προϋποθέτει ανακατατάξεις στο πολιτειακό σύστημα της Ελλάδας/στο ελληνικό κράτος προς μια «δεξιά» και νεοφιλελεύθερη κατεύθυνση, και συνακόλουθα, ορισμένες ανακατατάξεις/μεταρρυθμίσεις/αλλαγές στο χώρο της εκπαίδευσης που να συνάδουν με τις πολιτειακές ανακατατάξεις.

Ποιες ακριβώς ενδείκνυται να είναι αυτές οι ανακατατάξεις στο ελληνικό πολιτειακό σύστημα, στο **θεσμικό πλαίσιο** του ελληνικού κράτους και συνακόλουθα στην ελληνική εκπαίδευση, είναι θέμα που χρήζει μιας άλλης διεξοδικής επιστημονικής μελέτης και ανάλυσης.

Βιβλιογραφία

Αριστοτέλης, *Πολιτικά V, VI* Θεσσαλονίκη, Ζήτρος 2005.

Ματθαίου, Δ. (1997), *Συγκριτική Σπουδή της Εκπαίδευσης - Θεωρήσεις και Ζητήματα*, Αθήνα, 1997.

Rinne, R., Kivirauma, J., Hirvenoja, R. & Simola, H., «Free Comprehensive School Citizen towards Self-selective Individual» in Sverker Lindbland and Thomas S. Popkewitz (eds.), *Public discourse on education, governance and social integration and exclusion: Analyses of policy texts in European Contexts*, Uppsala, Uppsala University, Department of Education, January 2000, pp. 25-54.

Sadler, M. [1900] (1964), «How Far Can We Learn Anything of Practical Value from the Study of Foreign Systems of Education», ανατυπωμένο στο *Comparative Education Review*, 7, 1, pp. 307-314.

Simola, H., Rinne, R. & Kivirauma, J., «Shifting Responsibilities, Insolvent Cli-

ents and Double-bound Teachers-the Appearance of a new system of reason and social exclusion/inclusion in Finland» in Sverker Lindblad and Thomas S. Popkewitz (eds.), *Education, Governance and Social Integration and Exclusion: Studies in the powers of reason and the reasons of power*, Uppsala, Uppsala University, Department of Education, 2000, pp. 50-88.

Whitty, G., Power, S. & Halpin, D. (1998), *Devolution and Choice in Education. The School, the State and the Market*, Buckingham, Philadelphia, Open University Press.

Abstract

The Finnish Model as a proposal for the reform of Greek education. A heretical view

This article is based on two fundamental assumptions, namely: (a) that schooling/education is a mechanism of governance, or in Althusser's phraseology, «an ideological mechanism of the state», and (b) that in understanding and critically looking at the Finnish Model of Education we might bear in mind Sir Michael Sadler's, the pioneer comparativist's famous dictum, that «the things outside the schools matter even more than the things inside the schools, and govern and interpret the things inside».

Bearing these assumptions in mind, this essay seeks to explain the great success which Finland registered in the PISA project, in part, in term of the politico-ideological neoconservative and neo-liberal «turn to the right» that characterized the Finnish political-economic and educational restructuring following the rise to power of the National Coalition Party in 1987. Specifically in education, such reform policies included: devolution and parental choice, efficient management, accountability steering by result and school-based management, and frequent teacher assessment and educational evaluation.

In view of the great interest shown by the Greek stakeholders in the Finnish Model, the article in the end comments on what the Greek education and lawmaker should bear in mind in any reform strategies based on the Finnish prototype. First, the Greek lawmaker must note that PISA assessed the effectiveness or quality of national educational systems solely on the basis of student measurable achievements in literacy, mathematics and science, for which, it should be added, it has been criticized. Secondly, if indeed the Greek lawmaker wants to raise achievement level of Greek students in literacy, mathematics and science to the Finnish levels, Greece should not only adopt similar educational policies as Finland, but it should also restructure the Greek politico-economic and cultural context.